

קמט) עתה נפרש ענין כח עוזבי ה'. ונאמר כי הם האנשים שאין עליהם עול יראת שמים והם מקיימין את המצות מצות אנשים מלומדה. וכאשר יתגבר היצר על האיש ההוא ועליו חלף רוח ויעבור ואשם. לא יאנה ולא ידאג לחטאו. אבל וסחה פיו והוא בעיניו כאלו לא פעל [און]. כענין שנאמר (תהלים לו) נאם פשע לדשע בכרב לבי אין פחד אלהים לנגד עיניו :

קע) ויש מן הכת הרעה ההיא. כי לא רב להם אשר לא לבשו חרדות. כי הלפני חק ועדות. אבל יהללו ויברכו נפשם במלאותם תאותם. והם המכעיסים והמנאצים לפני השם שנאמר (שם י) כי הלל רשע על תאות נפשו ובוצע ברך נאץ ה'. ודיבר ישעיה ע"ה על אבדן הכת ההיא שנאמר (בסי' א) ושבר פושעים וחמאים יחדיו ועוזבי ה' יכלו. המשיל המורדים וההוטאים לכלי הנשבר שיש שארית. ואמר כי עוזבי השם יכלו שאין להם חלק לעוה"ב כענין שנאמר (מלאכי ג) אשר לא יעזוב להם שרש וענף :
קעא) ואבדן הכתות הנזכרות. בזמן שלא עשו תשובה. אבל אם שבו מדיניהם הרעים נמלטה נפשם מן האבדון. כענין שנאמר (ירמיה ג) שובו בנים שוכבים ארפא משוכותיכם :

קעב) ביאור דברי עונות ארבע כתות. אמרו רבותינו ז"ל ארבע כתות אין מקבלים פני השכינה. כת ליצינים. כת שקרים. כת הנפים. כת מספרי לשון הרע. כת ליצינים דכתיב (ישע' ז) משך ידו את לוצינים. כת שקרים דכתיב (תהלים קא) דובר שקרים לא יכון לנגד עיני. כת הנפים דכתיב (איוב ג) כי לא לפניו חנף יבא. כת מספרי לשון הרע דכתיב (תהלים ה) כי לא אל הפץ רשע אתה לא יגורך רע :

קעג) עתה נאזין עד תכונת עניניהם. ותכונת אופניהם. להשכילך בינת מבהר עמקיהם. ונהלק אותם לחלקיהם. ונהשוף סוף הומר עונשי עלילות נגעלות. והשיג במערכי ההלקים הרבה תועלות. כי אולי פרס עמדת על דברינו לא כהנת טוב מעם כובד פשע כל חלק מחלקיהם. והזות קשה והומר העונש אשר בכל אחד מהם לא הזית. ואולי קצהו ראות וכלו לא ראות. וכל חלק אשר נסדר ראשון הוא חסור מן השני. ומתוך דברינו גם בחלקים הקלים אשר נזכיר תכיר בלהות צלמות. ותדע כי אחריתם דרכי סוה. ואולי מאז לא פתחה אונך. והיו כמו דרך ישר לפניך. ועתה כי נכתוב עליהם מצדוהם. תביא מגורתם. כרעיוניך. גם יבואו חודי רוחך. המוסרים הנכונים. כראותך כי אעירה לי עדים נאמנים. השכל והמקראות. ודברי חכמים וחדותם הנפלאות. והיו לעד ולאות. וזוה האמת אליך יבחן. ויערה עליך ממרום רוח חן. ובערת המדות הרעות מקרבך. ויתמד דברים נכרים לבך (מלשון עם נבר תתבר) :

וזה דבר כת לצים. נחלק הליצנות על ארבעה חלקים.

קעד) החלק הא' איש לשון הנותן דופי בבני אדם. כענין שנאמר (תהלים ז) תשב באחזק דבר בכך אמך תתן דופי. ונקרא לץ שנאמר (מלאכי כא) זד יהוד לץ שמו עושה בעברת ודון. פ"י שתי המדות הרעות שהם הודון והנאה נקבצו ונתהכרו באדם הלץ. כי מבלי היות לו תועלת בדבר הוא גורם נזק עצום להכריזו אשר יבאיש את ריחם בעיני האדם. וזה תכלית הודון יותר מן הנזול והחומס שעושה לחרבות לו סמון. וגם הוא יהיר. כי השפל והכנען כאשר יכיר מנרעת עצמו וסמוי לא יתלוצץ על בני אדם. וארז"ל לעתיד לבא (מקצות היות) [כתקבצות כל החיות] אצל הנחש ואמרות לו ארי חודם ואוכל זאב טורף ואוכל אתה סה הנאה יש לך. אמר להם וסוה יתרון לבעל הלשון שנאמר (קהלת י) אם ישוך הנחש בלא לחש ואין יתרון לבעל הלשון. וזה ההקד גם הוא מחלקי

כת מספרי לשון הרע :

קעה) החלק הב' מן שלועג לבני אדם כי יבזו להם בלבו לקוצר השנאתם במעלות אי בהצדקת הזג כבוד ובשררה. או יבזו אותם לעניים וריעים. והנאות הביאתו אל המדה הזאת או רב השלוח והתענוג. כענין שנאמר (תהלים קכג) רבת שבעה לה נפשנו הלעג השאננים הכזו לנאיונים. ופעמים ילעגי הלג על הקדושים והנביאים כענין שנאמר (ירמיה ב) כלו לועגי לי. ואמר שלמה המעזה (משלי יד) בזו לדעהו חוטא. עוד נאמר (שם יא) בזו לדעהו חסר לב ונאמר (שם יו) לועג לרש חרף עושהו שמח לאיד לא ינקה. פי' לועג לרש הראה את נפשו כי תדמה אשר ההצלחות ביד בני אדם. השג ישיגו אותן בהכמתם. כענין שנאמר (ירמיה ה) ואמרת בלבבך כחי ועצם ידי עשה לי את החיל הזה ונאמר (ישעיה י) כי אמר בכה ידי עשיתי ובחכמתי כי נבונותי. ובעבוד זה לועג לרש כי יאמר בלבבו שלא השיג לעושר מחוסר דעתו ושפלות ידיו. והנה חרף עושה הרש והעשיר כי הכל מאת השמי. כענין שנאמר (משלי כג) עשיר ורש נפנשו עושה כלם ה'. ועל השמח לאיד אמר לא ינקה כי אע"פ שלא הזיק במעשה ולא בדבור לא ינקה. אך אין רעת השמח לאיד משנת רעת הלועג לרש. ומפני כי הליצנות בסבת הנאות שהיא הפך הענוה אמר שלמה המע"ה (משלי ג) אם ללצים הוא יליגן ולענוים יתן חן. פי אם ללצים נאמת הליצים הלועגים לבני אדם. הש"י ילעג להם. כענין שנאמר (תהלים ב) יושב בשמים ישחק ה' ילעג למו. ולשון אם לאמת הדבר. וכן (במדבר כג) כי אם יהיה לבער קן (משלי כג) כי אם יש אחרית: קעה) החלק הג' מן שלועג תמיד לדברים ולפעולות ואין דעתו להבזות בעליהן. אך מרחק הדברים שאין להרהיקם ומרהיק תועלת הפעולות שיש תקוה לתועלתם. ועל זה נאמר (שם יג) בזו לדבר יחבל לו. ואמרו אל תהי בז לכל אדם ואל תהי מפליג לכל דבר שאין לך אדם שאין לו שעה ואין לך דבר שאין לו מקום. והלך הזה הביאתו למדתו הרעה היותו חכם בעיניו. ופעמים שהביאה מדה הזאת את האדם לידי מינות להלעגי על מצות. כענין שנא' (תהלים ק"ט) זדים הליצוני עד מאד מתורתך לא נמיתי. והחלק השלישי הזה היא הכת שאינה מקבלת תוכחת. שנאמר (משלי ט) אל תוכח דגן פן ישנאך ונאמר (שם) יוסר לגן לוקה לו קלון ונאמר (שם י"ג) לין תכה ופתי יערים. והגורם אל הכת הזאת לכלתי שמוע מוסר. מפני שהמדה הטביאה אל הלג הזה היא מדה היות האדם חכם בעיניו. וכל כך משלה בו המדה הזאת עד שיתלוצץ לדעת זולתו והיא המדה שאין לה תקוה שנאמר (משלי כו) ראית איש חכם בעיניו תקוה לכסיל ממנו: —

קעה) החלק הא' איש כזב. אשר תורה עוב. וירע וישיחה במענה פיו. כמו המכחש בעמיתו בפקדון או בתשומת יד או בשכר שכיר. שנא' (ויקרא ט"ו)

וזה דבר כת שקרים. ענין הכת הזו נחלק לתשעה חלקים.

השער השלישי **שערי תשובה**

לא תכחשו ולא תשקרו איש בעמיתו . וכן העונה ברעהו עד שקר . ונאמר (שמת כ) לא תענה ברעך עד שקר . וכן החלק הזה בכלל התרמית והאונאות במסחרים ובשותפות . ונאמר (ויקרא כה) אל תונו איש את אחיו ונאמר (תהלים נה) ולא ימיש כרחובה תוך ומרמה . ונקרא איש און ונקרא בליעל . והוא כבוד עון בכתות הרשעים כאשר הקדמנו בשערי ידאת חמא . ומדות זה איש האון שהוא קורץ בעיניו ומולל באצבעותיו . כמו שנאמר (משלי ו) אדם בליעל איש און וגוי קורץ בעיניו וגוי :

קצט) החלק הב' **המשקר** ואין בעצם השקר נזק והפסד לחיורו . אך יתכן בו לעשותו מכה אל הנזק ואל הרע . כמו המתעה את חברו שיאמין בו כי הוא אודב וריע נאמן עמו . ומתכוין בזה כדי שיבטח בו ולא ישמר ממנו ויוכל להדיח עליו רעה . כענין שנאמר (ירמיה ס) בפיו שלום את רעהו ידבר ובקרבו ישים ארבו . ונאמר אחריו העל אלה לא אפקד במ נאם ה' אם כנוי אשר כזה לא תתנקם נפשי . ואלה שני החלקים ענשם על שני דברים . על השקר ועל הנזק הצרור בכנפיו . כי השקר מלכד צד הנזק הוא תועבת ה' שנאמר (משלי ו) שש הנה שנה ה' וגו' עינים רמות לשון שקר וגו'] לב חורש מהשבות און . [ונאמר] (שם ה) ופי תהפוכות שנאתי ונאמר (איוב ס) אף כי נתעב ונאלה איש שותה כמים עולה . ואף בשר ודם נתעב השקר להם שנאמר (משלי יב) תועבת ה' שפתי שקר . (נ"ל שיש כאן טעות הדפוס וכצ"ל ונאמר ופי תהפוכות שנאתי . ונאמר תועבת ה' שפתי שקר . ואף בשר ודם נתעב השקר להם שנאמר אף כי נתעב ונאלה וגו' . ור"ל שמשמעות לשון הפסוק הוא שאיש שותה כמים עולה הוא נתעב ונאלה בעצם שאם לבשר ודם הוא נתעב ונאלה) :

קפ) החלק הג' **הבא** בערמה ודברי מרמה . למנוע טוב מבעליו . להעביר הטובה אליו . לא לנזול מחבירו דבר שהוא שלו ולא לחסו . אבל יתן עינו בטובה העתידה לבא לידי חבירו וצודה אותה לקחתה אליו . בשקר מליו . או יסבב בשקריו לו אשר יתן חברו לו מתת . ועיקר ענישו על השקר . אכן יגדל עונש השקר כאשר יסבב מסנו הפסד לזולתו . אף על פי שאין עיקר העונש על ההפסד כי לא הפסיד מסנו דבר שיזכה בו . כענין שאמרו רז"ל כל המחליף בדבורו באלו עובד עבודת כוכבים שנאמר (בראשית כז) אולי ימושני אבי והייתי בעיניו כמתעתע ונאמר על עבודת כוכבים (ירמיה י) הבל המה מעשי תעתועים . ואמרו רז"ל כאלו עובד עבודת כוכבים . הביאו הדמיון על קצה ואחר (נ"ל שצ"ל על קצה אהרון) כי הוא (נסחר) (צ"ל "נסתר" ומלשון הכתוב (ישעיה כח) ובשקר נסתרו . וכן הוא בארצות צדיקים שעד השקר . אשר מפנינו הספר הקדוש הזה העמיד שערי . י' ב') בשקר ונעזר בשוא :

קפא) החלק הד' **המשקר** בסיפור הדברים אשר שמע ומחליף קצתם במתכונן . ואין לו תועלת בשקריו ולא הפסד לזולתו . אבל כה משפמו מאהבתו שקר מדבר צדק סלה . ופעמים שהוא בורה מלכו ספור הדברים כלו . והאיש הזה יקל ענישו מצד אחד . על כי אין הפסד לאיש בשקריו ופחזותו אבל גדול מאד ענישו בעו פניו ואהבת השקר . ויכבד עונו כי יאהבתו לבלי תועלת . ואמר שלמה המעיד (משלי י) יפיה כוכים עד שקר . פי' אם תראה אדם אשר יפיה כוכים בשיחתו וסיפור דבריו . תדע כי תביאהו המדה הזאת להעיד שקר באחיו ולענות בו מרה אחרי אהבתו השקר . וזה החלק התירוהו לקיים מצות ודרישת טובה ושלום . ואמרו כי מותר לשבח הכלה לפני החתן ולאמר שהיא נאה והמדה אע"פ שאינה כן . ואמרו מותר לשנות בדברי שלום . שנא' (בראשית ז) אביך צוה לפני מותו לאמר כה תאמרו ליוסף אנה שא נא וגו' . ויש אנשים יחליפו מקצת הדברים אשר שמעו בבלי דעת . כי לא ישתו לכם לחקרו בעת שמעם . גם מדה זאת רעה . ואמר

שלמה המע"ה (משלי כא) ואיש שומע לנצה דבר . פידש איש נותן לב לשמוע ולהאזין עד תכונת הדברים אשר ידברו באזניו למען יספר אותם על נכון . ולא ימצא בפיו לשון תרמית . לנצה ידבר . כי יאהבו בני אדם לשמוע דבריו . ולא יאמרו לו לעולם למה תדבר עוד דבריך : קפב) החלק ה' האומר להכרו כי ישיב עמו ויתן לו סתת . ועודנו מדבר . עם לכבו ישיח שלא לתת . ונאמר (תהלים יד) נצור לשונך מדע ושפתך מדבר מרמה . ופי' רז"ל שלא ידבר אחד בפה ואחד בלב . ועוד אמרו דברים יש בהו משום מחוסרי אמנה אם יחזור מדבריו ובלבד שיהא אומר בפה וגומר כדעת (נ"ל הפרש מלת , ובלבד" שהוא במקום מלת , אלא" ור"ל שלא יהא דבורו של אדם אלא בענין שיהא אומר בפה וגומר בדעתו . שהוא הפך אחד בפה ואחד בלב) :

קפג) החלק ה' המבטיח את חברו להשיב עמו וישקר דבריו וישים לאל מלתו . כי אחרי אשר אמר להשיב עמו (על) [בלשון] הבטחה ובטח בו לב

חברו . אין לו לחלל הבטחתו כי זה דרך שקר . והוא כאדם עבר ברית שנאמר (צפניה ג) שארית ישראל לא יעשו עולה ולא ידברו כזב ולא ימצא בפיהם לשון תרמית . וכן האומר לתת לחברו מתנה מועמת אע"פ שלא הזכיר לשון הבטחה . ואמרו רבותינו כי [יש] בו [משום] מחוסרי אמנה . כי לב חברו סומך עליו ובטוח בו אחרי שהמתנה מועמת כי נתון יתן לו . ואם איש עני הוא אע"פ שהמתנה מרובה . אם יחזור בו רעתו רבה . כי נדר נדר ונאמר (במדבר ל) לא יחל דברו . וכן מי שיתפאר בפני רבים לתת מתנה לאדם . והנה הוא כמתהלל על נדיבתו בזה . הנה זאת כמו הבטחה ולא נכון שישוב מדבריו אחרי שהתכבד בהתהלל בדבר . כענין שכתוב (משלי כה) נשיאים ורות וגשם אין איש מתהלל במתת שקר . כמו שיצטערו בני אדם אחרי כוא סימני הגשם ולא בא הגשם כן ענין איש מתהלל במתת שקר . כי מה שהתהלל בדבר הוא סימן קיום הדבר . על כן יצטער האיש שהבטיחוהו על חסתנה בהכזיב תודלתו :

קפד) החלק ה' מי שמתעה את חברו לאמר כי עשה עמו טובה או דיבר טוב עליו ולא עשה . אמרו רז"ל אסור לנגוב דעת חבריות . והנה החמא הנה חמור אצל חכמי ישראל יותר מנזל יען וביען כי שפת שקר אשמה רבה . ונתחייבנו על נדרי האמת כי הוא מיסודי הנפש :

קפה) החלק ה' מי שמשתכה במעלות שאינן נמצאות בו . אמר שלמה המע"ה (משלי י) לא נאווה לנבל שפת יתר אף כי לנדיב שפת שקר . פירוש אין לנבל להתנאות ולהתנשא במעלת אבותיו . כי אמרו במקרא שלמעלה מזה (ש) ותפארת בנים אבותם . אף כי אין לנדיב להתכבד בשקר . ולאמר כה עשיתי ופזרתי ונתתי ולא כן עשה . וזה ננאי לכל אדם וכל שכן לנדיב . וגנה נדבותיו אשר עשה כי הלל נפשו על מה שלא עשה . כי זאת תהיה לעדה כי לבו בכל צדקותיו אשר עשה [אך] לשם ולתהלה . ואמרו רז"ל כי מי שמכבדים אותו במדרגות הכבוד הראויות לתת למי שהוא יודע שתי מסכתות זהו אינו יודע זולתי אחת . עליו שיאמר להם אחת לכדה אני יודע . כל שכן כי אסור לכזב ולהתפאר לאמר שמענו כאלה רבות :

קפז) החלק ה' בנים לא ישקרו כסיפור דברים אשר ישמעו והגדת מאורעות . אבל יהליפו דברים על אודות הפציהם מאין הפסד לאדם בדבר . אך ימצאו כמעט הנאה בשקרות אע"פ שאינם מרויחים ממון בכך . ואמרו רבותינו כי גם זה אסור הוא שנאמר (ירמיה ס) למדו לשונם דבר שקר . אך אין ענשם כעונש המשקרים ללא דבר אשר זכרנו ענינם בחלק החמישי (ל"ב הרביעי) :

השער שיערי תשובה השלישי

תנה אלה חלקי כת של שקרים. וכבר הקדמנו לך עיקרים. בדרכי איש אמונים. וכי המה יסודות לנפש :

וזה דבר כת החנפים. ענין הבת הזאת נחלק לתשעה חלקים.

קפו) החלק הא' ההנף אשר הכיר או ראה או ידע כי יש עול בכף חברו וכי החזיק בתרמית. או כי יהמא איש לאיש בלשון הרע או באונאת דברים.

ויהליק לו לשון הרע [לאמר] לא פעלת און. המעט ממנו עון הנמנע סן התוכחה. שנא' (ויקרא יט) הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חמא. ויוסיף לחמוא. על אמרו לא חמאת. כענין שנאמר (ירמיה כג) וחזקו ידי מרעים. והנה זה ביד ההנף האויל עון פלילי. כי לא יקנא לאמת. אבל יעזור אהרי השקר. ויאמר לרע טוב. וישים השך לאור. גם נתן מכשול לפני החמוא משני פנים. האחד. כי איננו נחם על רעתו. והשני. כי ישנה באולתו ביום מחר. כי הלל רשע ההנף אותו על תאות נפשו. מלבד כי ישא עונש על הנזק אשר הויק לאשר אשם לו החמוא. על צדקו מי אשר חמא לו. מלבד כי יענש על דבר שקר. שנאמר (תהלים ה) תאבד דוברי כזב. ונאמר (משלי י) מצדיק רשע ומרשיע צדיק תועבת ה' גם שניהם. כי אם העול אשר בכף רשע חבירו גלוי לרבים. כי כאמר אליו ההנף לפני בני אדם וך אתה מבלי פשע. הלל ובוז דת ודין :

קפח) ותייב האדם למסור עצמו לסכנה. ואל ישיא את נפשו עון אשמה כזאת. ואמרו רבותינו על ענין אנריפס שהיה קורא בתורה וכשהגיע לפסוק זה (דברים י)

לא תוכל לתת עליך איש נכרי ולנו עיניו דמעות ואמרו לו אחינו אתה באותה שעה נתחייבו שונאיהם של ישראל כליה שחנפו לו לאנריפס. אף כי היושב על המשפט אין לו לפחד מאנש ימות. שנאמר לא תגורו מפני איש. ויש בחלקי כת הנפיים. אשר בם ההנף נספת ואבד. בעון החניפה לבד. כאשר יתבאר :

קפט) החלק הב' החונף אשר יהלל רשע לפני בני אדם אם בפניו אם שלא בפניו. אע"פ שלא יצדיקנו על חמסו ולא יכזב על משפטו. אבל יאמר

עליו כי איש טוב הוא. ועל זה נאמר (משלי כח) עוזבי תורה יהללו רשע. כי לולא אשר עזב את התורה. לא הלל העובר על דבריה. ומפר מצותיה. וגם כי לא ישבח את הרשע זולתי במה שנמצא בו מן הטוב. ויליץ עליו בפני בני אדם להגיד לאדם ישרו. גם זו רעה חולה. כי בהזכירו את הטוב. ואת הרע לא יזכור. ועל כל פשעיו יסכה. צדיק יחשב אצל השומעים ויתנו לו יקר וירים ידו וגבר. וכבר הקדמנו להודיעך המכשולות והשחיתות הנמצאות בכבוד הרשעים. על כן לא נכון להזכיר צדקתם בלתי אם יזכור רשעם וכסלם. כמו שנאמר (משלי י) ושם רשעים ירקב. ונאמר (ישעיה נז) אני אניד צדקתך ואת מעשיך ולא יועילוך. פירוש לא יועילוך מעשים הטובים להצילך מרעתך בקומי למשפט. בערכי לעומתם רב פשעך ומעשה תעתועיך. כי דברי עונותיך נברו מהם. וכמו שאמרו רבותינו כי מי שעונותיו מרובין מזכותיו נכתב ונחתם למיתה. והרשעים נכרים בשיחתם והתגרותם כאשר הקדמנו לך בשערי יראת חמא :

קצ) והנה הצדיקים יתעבו הרשע. כמו שנאמר (משלי כט) תועבת צדיקים איש עול. ואשר בסוד הצדיקים לא יהיה. אם תעב לא יתעבנו. וגם קב לא יקבנו.

(גם) [גם] בך לא יברכנו :

קצא) ויתבן כי יקר מקרה המשבח את הרשע מדרך פתיות. כי הפתי אומר לשבח טוב (הוא) אם היו יהיה על דבר אמת. ואם תהיה תמורתו. ומכלי הדעת שבת

הוא את המתים. כי אמרו רבותינו על הרשעים רפאים יחשבו בחיים. ומתים קרויים.

שנאמר (קדלה ט) והמתים אינם יודעים מאומה. והשגחה הזאת עולה דרך כי לא יאהב העבד האדון. אם יאהב משנאיו ויקרב רחוקיו. הלא להם לדעת מדרך הדעת כי כן. ונאמר (משלי ג) וכסילים מרים קלון. וכבר הקדמנו פירושו:

קצב) החלק הג' התנף המשבח את הרשע בפניו. אף הכמתו עמדה לו. כי לא ישבחנו בפני בני אדם פן יהיה להם למוקש. גם זה התנף גדול בעינו. כי החליק עליו בעיניו. ולא ישוב מדרכו הרע ולא ידאג לעונו. כי צדיק הוא בעיניו. וכל אשר אינו מעדת הצדיקים. אם ישבחוהו יאמר בלבו. אמנם ידעתי כי כן. כענין שנא' (ש יא) בפה הנף ישחית רעהו ובדעת צדיקים יחלצו. פי' התנף משחית רעהו בפיו. כי ישבחנו ויאמין לדבריהם. ויקשה את רוחו. ויראה את נפשו ביקר ולא יבין (את) [כן] עפלה נפשו. והמכשלה הזאת תחת ידו. גם ירום לבבו ויפול במכמורת גאותו. והנה כי השחת השחתו בחלק שפתי*.) ובדעת צדיקים יחלצו. הצדיקים יחלצו בדעתם מנוקי החנף. כי אם ישבחנו לא ירום לבבו למען זאת. כמו שאמרו רבותינו אפילו כל העולם אומרים עליך צדיק אתה הוי בעיניך כרשע. ואמרו אם יש עליך רעים מקצתם משבחים ומקצתם מוכיחים. אהוב את המוכיחים ושנא את המשבחים. כי אלה לחיי עולם יביאוך. ואלה ברעתך ישמחוך. כי ישבחוך. ויתכן ג"כ לפרש ובדעת צדיקים יחלצו. רעיהם. כי לא יחניפו להם. אבל יוכיחו ויורו אותם בדרך. בתעותם בתהו לא דרך. ונאמר (משלי כו) ופה חלק יעשה מרחה. המשיל פה חלק לדרך חלקקות. ואמר כי כאשר יפול האדם וידחה בלכתו בדרך חלקקות כענין שנאמר (תהלים לה) יהיו כמוץ וגומר ומלאך ה' דוחה יהי דרכם הושך וחלקקות כן יפול האדם וידחה בפה חלק והוא פה חנף. ועל הענין אשר בארנו אמר דוד המע"ה (ש יב) יכרת ה' כל שפתי חלקות לשון מדברת גדולות. קלל פה חלק כי ישחית בו רעהו. והלשון הקשה שהוא הפך החלק. והוא לשון הרע. ויש מן החנפים שמתכוונים להחניף לאנשי זרוע כדי שיכבדו אותם וינשאום. ואמרו רבותינו כל המהניף לחברו לשם כבוד. לטוף נפטר ממנו בקלון:

קצנ) החלק הר' המתחבר לרשע. ולא דיו אשר לא יוכיחו בשבט פיו והרחק ירחקו. אבל כמו חבר יקריבהו. ונאמר (יהיב ג) בהתחבר וגו' פרץ ה' את מעשיך. והצדיקים מאוס ימאסוהו את הרשע. כמו שנאמר (תהלים טו) נבזה בעיניו נמאס. וארז"ל לא להגם הלך ורזיר אצל עורב אלא מפני שהוא מינו. ואומר כל עוף למינו ישכון וכן אדם לדומה לו. ואמרו אסור להסתכל בדמות אדם רשע. שנאמר (פ"ג ג) לולי פני יהושפט מלך יהודה אני נושא אם אביט אליך ואם אראך. ואמרו כל המסתכל בדמות אדם רשע עיניו כהות לעת זקנתו שנאמר (בראשית כו) ויהי כי זקן יצחק ותכחין עיניו מראות מפני שהסתכל בדמות עשו. וכבר הקדמנו להודיעך באר היטב כי רבו דרכי מות הנמצאים אל המתחבר לרשע:

קצד) החלק הה' איש כי יאמינו בני אדם בדבריו. וממנו כל השומעים על דבריו. ויתכונן לנשא אחד העם או גואלו הקרוב אליו באהבתו אותו. ויאמר

* ז"ל המסילת ישרים (פכ"ג) ונראה זה הדבר כבידור, כי רוב הסגרים או כל בעלי היכולת יסוּן בלחם מדרגה שסיון, נכשלים הם וכשהמים בעבור חופפת משרתהם, ע"כ מי שעיניו נכאשו, יותר יזכר ויעיין במעשי פי שז"ה לקטו לו לחמך, או ליועץ. או לפקיד על נפשו, יותר ממש שזכר ויעיין במאכלו ובמחשבו. כי המאכל ובמחשבה יוכל להזיק לגופו כגבד. וכשהמים או הפקידים יוכלו לבשמים נפשו ומלאו וכל כבודו. ודכע"ה אומר כולך בדרך המים סוף ישרתני. לא יסב בקרב ביתי עושה רעים. ואין טוב לאלהם אלא שיבקש לו חברים תמימים שיאכרו עיניו כמה שהוא עור בו ויזכירוהו כשהכנסת ומלאו מזלילים אותו מכל רע. כי אם שאין האדם יכול לראות. לפי שאינו רואה חוזה לשמו. הם יכארו ויבינו ויזכירוהו ונשכח. וע"ז נאמר (משלי כד) ותפעה כבודו יועץ פכ"ל שקדום:

עליו כי הוא איש חכם. והוא בן לא חכם. והיה לפוקה וצור מכשול כי יסמכו על הוראותיו. ועל פיו יהיה כל ריב. ויענות משפט ואת העולם יחריב. וכן כי יאמר על איש כי הוא נאמן רוח ולא הכירו אם הוא איש אמונים. או בן לא אמן בו. ואולי ישמע השומע ויפקדהו על ביתו וכל יש לו יתן בידו וכהש בו [לאמר] לא ראיתוך. ואמרו רבותינו כל המעמיד דיין שאינו הגון כאלו נטע אשורה. ובמקום תלמיד חכם כאלו נטע אצל מוכה. והיה מי שהקים לראש בימים הראשונים מי שאינו ראוי להורות. וקראו עליו מקרא שכתוב (תקופה) הוי אומר לעץ הקוצה עורי לאבן דומם הוא יורה הנה הוא תפוש זהב וכסף וכל רוח אין בקרבו. ועתיד הקדוש ברוך הוא להפרע ממעמידיו. שנאמר וה' בהיכל קדשו הם כפניו כל הארץ:

קצה) החלק ה' מי שיש בידו למחות ואינו מוחה. ואין בפיו תוכחות. ועל מעשה החטאים לא ילטוש עין ולא ישנית. ולא יהיה להם לאיש מוכיה. והנה נצטוונו לבער הרע מקרב עמנו. שנאמר (דברים יג) ובערת הרע מקרבך. ואמרו רבותינו כל מי שיש בידו למחות באנשי ביתו ואינו מוחה נתפש על אנשי ביתו. יש בידו למחות באנשי עירו ואינו מוחה נתפש על אנשי עירו. יש בידו למחות בכל העולם ואינו מוחה נתפש על כל העולם. ונאמר (ויקרא כג) וכשלו איש באחיו ודרשו בו ז'ל איש בעון אחיו. ואמרו כל ישראל ערבים זה לזה:

קצו) החלק ה' הרואה את אנשי מקומו עם קשה עורף. ואומר בלבו אולי לא יקשיבו אם אדבר להם נכוחות. ופי אמלא תוכחות. על כן יחשוך פיו. והנה עונו ישא. כי לא נסה. להוכיח ולהזהיר. (אילים) [אולי] אם רוחם העיר. יעורו משנת אולתם. ולא תלין אתם משונתם. ואמרו רז"ל בענין מה שכתוב (יחזקאל ט) והתוית תיו על מצות האנשים הנאנחים והנאנקים וגו'. אמרה מדת הדין אע"פ שהללו צדיקים נמורים וקיימו את התורה היה להם למחות ולא מיהו אמר הקדוש ברוך הוא גלוי יידוע לפני שאמרו מזהין לא היו מכבלין מהם. אמרה מדת הדין רבוננו של עולם אם לפניך גלוי הם לא ידעו אם ישמעו העם לקולם ואם יהדלו. וצוה השם יתברך אחרי כן (ע"ה) וממקדשי תהלו. והם הצדיקים המקודשים. כי נענשו על דבר שלא מיהו. ונאמר (ויקרא ט) הוכה תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא. ואם הדבר גלוי לכל. וידוע ונבחה ונתקך. כי החטא שונא מוסר ולא ישמע לקול מזדון. ולמלמדיו לא יטה אזנו. על זה נאמר (משלי ט) אל תוכח לין פן ישנאך. ואמרו כלשם שמצוה לומר דבר הנשמע. כך מצוה שלא לומר דבר שאינו נשמע. ואמרו מוטב שיהיו שוננין ואל יהיו מזדיין:

קצו) החלק ה' איש אשר ישמע את דברי בני אדם מדברים לשון הרע. או כי ישמע כל פה דובר נבלה. או יושב בסוד משחקים ביום תורה ומצות. וידוע כי הם סרבנים וכלונים ואם יוכיחם לא יקשיבו אל דבריו. על כן ישים יד על פה. גם זה יענש כי לא יענה כסלים באולתם. פן יאמרו לו כי הוא כמו הם. וכי הודה על דבריהם. אף כי יתחייב לענות ולנעור בהם להת נודל לתורה ולמצות אשר בזו לענו להם. ויקנא לכבוד נקי וצדיק אשר ישוהו בו:

קצה) וזה אחד מן הדברים אשר יתחייב האדם לעזוב בעבורם הכרת הרשע. כי יענש בשמעו דבריהם הרעים וילאה לענותם. וזה הדבר מפורש בדברי שלמה שנאמר (משלי כד) אל תקנא באנשי רעה ואל תתאו להיות אתם. כי שוד יתגה לכם ועמל שפתיהם תדברנה. ר"ל כי תשא עון בהמאתם. כי תשמע דבריהם הרעים המיד ותהיה כמתדיש:

קצט) החלק ה' המבכר את הרשעים מדרך שלום. אמנם לא ידבר טוב על הרשע. ולא יתנהג בכבודו על דרך אשר יחשבו בני אדם כי יכבדנו

כאשר יקר בעיניו נכבד. כי לא יחלוק לו כבוד זולתי כדרך שמכבדים בני האדם את העשירים. מדרך סלסול. ולתקות תועלת. בעבור כי זלחה דרכם ולא מפני חין ערכם. ואף גם זאת יש המא ואשמה בדבר הזה. כי אם הותר לכבוד העשירים. לא כן הרשעים. שנא' (איוב ב) וראה כל נאה והשפיהו. וראה כל נאה הכניעוהו. והדוך רשעים תחתם. אך החלק הזה הותר. מדאגה מדבר פן יזיק הרשע ויגרום הפסד בזמן שיר הרשע תקיפה. ושעתו הצופה. ואין ביריני להכניעו (ובחילנו) להניעו. על כן הותר לכבדו כדרך שמכבדים בני האדם אנשי זרוע רמה. מפחד ואימה. בקימה והדור ודומה להם. אך לא ישכחנו ולא ידבר טוב עליו לבני אדם. וכן אמרו רבותינו ז"ל מותר להחניף את הרשעים בעולם הזה :

ד) וזה דבר כת מספרי לשון הרע. אמרו רבותינו ז"ל כל המספר לשון הרע כאלו כופר בעיקר. שנאמר (תהלים יב) אשר אמרו ללשונו נבכר שפתינו אתנו מי אדון לנו. ועל כן השכוחו כאלו כפר בעיקר. כי הוא מסבב וגורם נזק גדול ורעה רבה לחביריו. בהכאישו את ריחם בעיני העם. או בשאר דרכי הפסד. ולא יתכן אשר יבין אדם להבידו כלי משחית ונזק מר ממות. מבלי שיועיל לעצמו בזה תועלת וריחה ממון. כלתי אם לכד יצרו את נפשו ופרק עול שמים מעליו ונתק המוסרות. כמו שנאמר במזמור כבוא הזיפים (מ"ט) הוא. שבוה המזמור שהביא המחבר ז"ל יש כצת שניו. ושם נאמר כי זדים קמו עלי וגו' וזה הפסוק שכתב כאן הוא במזמור פ"ו פסוק י"ד. וצריך להגיה ולהעמיד הפסוק כמו שכתוב שם במזמור נ"ד פסוק ה) ויאמרו לשאול וגו'. אלהים זדים קמו עלי ועדת עריצים בקשו נפשי ולא שמוך לנגדם. ופירשו רז"ל ויא שמוך לנגדם כי נתכוננו שיכרך אותם שאול. כמו שאמר להם (ש"א כג) ברובים אתם לה' כי המלהם על אדוניכם. ולא שמו אלהים לנגדם. שכתוב בתורתו (דברים כו) ארוד מכה רעוהו בכתר. ונאמר (קבלת י) ומה יתרון לבעל השון. ונאמר על דואג (תהלים כג) הוות תחשוב לשונך וגו' אהבת רע מטוב שקר מדבר צדק מלה. ופירשו במדרש תהלים מה יתרון לך ומה בצע כי ספרת לשון הרע. הלא למכון לא היית אתה צריך. אך עשרת. כמו שנא' עליו (ש"א כא) אכיר הרועים אשר לשאול. אין זה כי אם אהבת את הרע מן הטוב ושקר מדבר צדק. כי פרקת עויו. ונאמר (משלי י) לא יבוזו לנגב כי יגנוב וגו' ונאמר אחריו נואף אשה חסר לב וגו'. ר"ל כי הוא רע מן הנגב שהוא צריך למלא נפשו כי ירעב. ואמרו רז"ל כי בעל לשון הרע. משניהם רע. כי יחמא המאה גדולה מבלי הנאה כמ"ש (תהלים קכ) מה יתן לך ומה יוסיף לך לשון רביה : **רא) והשנית** על כן נחשב המספר לה"ר כאלו כפר בעיקר. לפי שאומר בלבבו כי שפתיו ברשותו ומפני שאין בה מעשה וכו' הוא השליט על לשונו. ונמר בדעתו. כי אין לו לכלוא את רוח שפתיו מדבר העולה על רוחו. וכי האיברים המה לבדם אינם ברשותו לחסוא בהם. כענין שנא' (תהלים יב) שפתינו אתנו מי אדון לנו. ולא יאמר איה אלהי עושי אשר כל תנועות וצירותיו נתונות המה לו. אחת מהנה לא נעדרה. כלם לעשות רצונו משועבדות. רק אין דבר. וארשת שפה ברשותנו. לא כן הרשעים החוטאים בשאר עבירות. כי יודעים הם כי רע ומר עזבם את השם. אך נמשכים אחר תאוותם ויצרם המתנבר. וצר להם על זה. ואמרו רבותינו שקול לה"ר כנגד שלש עבירות. ואלו הן ע"צ. ונילוי עריות. ושפיכת דמים. בע"ג נאמר (שמות כב) אנא חמא העם הזה חטאה גדולה. בגלוי עריות נאמר (בראשית לב) ואך אעשה הרעה הגדולה הזאת. בשפיכות דמים נאמר (ש"ד) גדול עוני מנשוא. ואלו על לה"ר נאמר (תהלים י) יצרת ה' כל שפתי חלקות לשון מדברת גדולות :

(רב) **והנה** אנו צריכין לפרש לך. היאך יתכן כי יהיה עון לשון הרע יתר על השלש האלה. הלא כל אחת מהן אמרו רז"ל יחרג אדם ואל יעבור עליהם. ואמרו המורה ע"ג

שכר המורה בה ככופר בכל התורה. ואמרו כי המומר לע"ג מומר לכל התורה כולה. וכאשר תשים לבך למאמרם ז"ל תמצא לו כמה שרשים וכמה פנים:

(ג) **האחד** כי בעל הלשון הוא שונה באולתו. עשר פעמים ביום יכלים ויכאישי ויחפיר. וידבר שפת יתר. ויכה בסתר. ומי יתן קץ לענישו. כי בעל הלשון לא ישים

קצוי למילין. בשגם עבירה קלה כבדה מאד על השנות האולת פעמים רבות כאשר הקדמנו. אף כי חמאה גדולה. ולרעה הולה. וכאמרם רז"ל שקול לשון הרע כנגד שלש עבירות. ר"ל כנגד

עובר אותן לעת שיתקפו יצרו. לא כנגד המומר והיוצא מן הכלל לעבור עליהן בכל עת:

(ד) **והשני** כי בעל הלשון תשובתו קשה. אחרי אשר למד לשונו דבר שקר. ופיו שלח ברעה. מרוב ההרגל איננו שליט ברוחו. וכאלו לשונו גורם במחשבה.

כענין שנאמר (תהלים נב) הוות החשוב לשונך. ונאמר (קהלת י) ושפתות כסיל תבלענו. **ונאמר** (משלי יא) פי כסיל מחתה לו. מחתה לו יראה ומגור. ר"ל כי הכסיל יירא ויגור מזעם

לשונו פן יוקש בו. כאשר יירא מאויבו. כי אין שפתיו ברשותו:

(ה) **והשלישי** בעל הלשון חמא נקל בעיניו. כי יאמר אך דבר שפתים הוא ולא פנה אל נזקיו הרבים. על כן לא ישוב מדרך הרעה. ואם שוב ישוב אין

תשובתו שלמה. כי לא יכיר גדול חטאו. כי התשובה השלימה להנקות מפשע רב. כי יקר יקוד היגון כנפשו. כיקוד אש:

(ו) **ואמר** שלמה המע"ה (משלי כא) זד יהיר לץ שמו עושה בעברת זדון. פי' הלץ אשר נכר זדונו. להכות בלשונו. בגאורו ונאונו. ועברתו וחרונו. אל תאמר כי

בלשונו לבד יכה. ולא במעשה. כי ידוע הרע. כי הוא עושה בעברת זדון. ר"ל כי אם לא יוכל להכות את אויביו בלשונו. ויוכל הכות בו במעשה. יכה בעברה ולא יחמול.

כאשר אמרו רז"ל בענין דואג. כי כאשר צוה שאול להכות בכהנים. וימאנו אנשיו להכותם. אמר לדואג אתה הכית בלשון אתה תכה בחרב. שנא' (ש"א כב) סוב אתה ופגע בכהנים:

(ז) **והרביעי** אם ישוב בעל הלשון בתשובה. צריך לבקש מחילה לאשר מוצץ לו מזעם לשונו. והוא לא יזכור מספר כלם. כי רבים מכאובים הכאיב. וכמה

נפשות הדאיב. גם רבים מאשר זכר. כי אותם עכר. והם לא ידעו כי הדיח עליהם את הרעה. יתבייש להודיעם ולגלות אונם על אשר נמלם רעה. כי הוא מכה ואין מכתו ידועה.

כענין שנא' (תהלים קג) מה יתן לך ומה יוסיף לך לשון רמיה הצי גבור שנונים. על כן נמשל לשון הרע לחץ. כי המושך בקשת פעמים רבות ישלח חציו באדם ולא נודע מי הכהו:

(ח) **ועוד** על ענין אחר נמשל לחץ. כי שולף החרב אם נכמרו רחמיו על האדם בהתחננו אליו. ישיב חרבו אל נדנה. לא כן זורק החץ כי אין בידו להשיבה. כן בעל

לשון הרע. אחר אשר יצא הדבר מפיו לא יוכל לתקן. ופעמים שידבר על פגם משפחה. והזיק כל הדורות הבאים אחריו. ולא תניע אליו מחילה מזה. על כן אמרו רז"ל כי המדבר

בפגם משפחה אין לו כפרה עולמית. והנה המשלה לשונו. גם על הקדושים אשר בארץ המה ידבר. כי על מי לא עברה רעתו תמיד. וכבר אמרו רז"ל כי האפיקורוס אין לו חלק לעוה"ב:

(ט) **והחמישי**. כי לשון הרע יביא את בעליו לתת את פיו לדבר על השם תועה כמ"ש (תהלים עג) שנתו בשמים פיהם ולשונם תחלך בארץ. ואין ככל העבירות

אשר ישנן ענשם לעונש המסית דברים. ואמרו רבותינו עשר נסיונות נמו אבותינו ובכלם לא נתחתם גזר דינם אלא על לשון הרע. שנאמר (בספרי יד) אם לא כאשר דברתם באוני

כן אעשה לכם וגו' ונאמר (דברים א) וישמע ה' את קול דבריכם ויקצוף וישבע לאמר ונאמר (מלאכי ב) הונעתם ה' בדרכיכם . ואמר דוד המע"ה (תהלים ג) ולרשע אמר אלהים מה לך לספר חקי ותשא בריתי עלי פיך אם ראית גנב ותרץ עמו וגו' פיך שלחת ברעה ולשונך תצמיד מרמה תשב באחזק תדבר . הנה למדת מזה כי אין התורה מנינה על בעלי לה"ד ועל המלומד לנגנב ולנאוף . וכי אינם ראויים לעסוק בתורה . ואמרו רז"ל דואג כיון שסיפר לה"ד אף חכמתו לא עמדה לו ולא הגינה עליו תורתו . ומה שאמרו רז"ל עבירה מכבה מצוה ואין עבירה מכבה תורה . שנאמר (משלי ו) כי נר מצוה ותורה אור . על העובר עבירה דרך מקרה אמרו . ולא על הפורק עול אזהרת העבירה מעליו :

רי) והתבונן כמה יגדל עון בני אדם המספרים לשון הרע . המעט מהם עונם הגדול כי יכלו שפתיהם וחשבו לשונם מדבר בדברי תורה . כי עוד השרת ישחיתון לדבר בלשון הרע . ואמר דוד המע"ה (תהלים קיג) גם ישבו שרים כי נדכרו עבדך ישיח בחקך . פי' הם במלים מלישיה בחקך ומדברים לשון הרע ונדברים בו . בעוד אשר אשיח בחקך . ואמרו רבותינו מרפא לה"ד להנצל ממנו שיעסוק אדם בתורה שנאמר (משלי י) מרפא לשון עין חיים . וזהו שנאמר (תהלים לב) אשמרה לפי מהסומו וגו' ופירשו רז"ל כי המחסום הוא העסק בתורה . ואמרו רבותינו כנסת ישראל בקולה אהובה ובקולה שנואה . בקולה אהובה שנאמר (שיר ב) השמיעני את קולך כי קולך ערב . ובקולה שנואה שנאמר (ירמיה ב) נתנה עלי בקולה על כן שנאתיה . וזהו שנאמר (משלי יד) מות וחיים ביד לשון ואוהביה יאכל פריה . פי' ואוהביה יאכל פריה אוהב הלשון והוא האיש החפץ לדבר תמיד . העצה הנכונה אליו שיאכל פריה שלא ידבר בדברי בטלה . אך בדברי תורה וחכמה ומוסר והבאת שלום בין אדם לחבירו . להצדיק הרבים ולשבח הטוב ולגנות את הרע ולקנא אל האמת . כי זכויות אין קץ ויכל לקנות לנפשו בלשונו . וכאשר הקדים כי חיים בלשון :

והנה כת מספרי לשון הרע . נחלק לששה חלקים .

ריא) החלק הא' כאשר יתן מום באדם והמום לא יהיה בו . פעמים כי תחת יופי . יתן דופי . והנה זה לבו (יקבץ פי מרה) [יקבץ און ממדת] שתי הכתות הרעות . שהם כת שקרים וכת מספרי לה"ר . והנה הוזהרנו מן התורה שלא לקבל לשון הרע אולי הנה הוא שוא ודבר כזב . שנאמר (שמות כג) לא תשא שמע שוא . ואמר שלמה המע"ה (משלי י) מרע מקשיב על שפת און שקר מזין על לשון הוות . פי' שתי כתות מקבלות לשון הרע . האחת איש מרע ובעל זדון . מלשון (ישעיה ט) כי כלו חנף ומרע . כי הוא הושד בכשרים . ואוהב למצוא פגם ואשם על חברו וקלון על כבודו . והיה כשמעו כי יגיד עליו ריעו לשון הרע . זדון לבו השיאו להאמין כי הדברים ננים . והכת השנית . איש שקר . גם הוא מאזין ומאמין על לשון הוות . כי אהדי אשר לא ירחק מדבר שקר . לא יחולש אם תקבל נפשו כזב . ואם תשא שמע שוא . על כן יסדר לקבל לה"ר . שקר מזין . כמו איש שקר . וכן (ירמיה ט) שבתך בתוך מרמה . בתוך אנשי מרמה . [וכן] (תהלים ע) ואני תפלה . איש תפלה :

ריב) נדע כי כאשר יודה השומע על לשון הרע . אחת דתו ומנת מדיו [מליצת הכתוב (ברמיכה ג) גורלך ומנת מדיך] עם המספר לשון הרע . כי יאמרו אמור . הנת קבלו השומעים את הדבר . ואות הוא כי הנה אמת הנה נכון . גם אם הטה און השומע ודראה את נפשו כמקשיב קשב ומאמין לדברים [ההם] בפני בני אדם . גם זה עוד לרעה . וגורם קלון לחבירו . ומחזק ירי המביא את דבתו רעה אל חבריות . ואמר שלמה המע"ה (משלי כה) רוח צפון תחולל גלשם ופנים נזעמים לשון סתר . פי' כאשר רוח צפון תפזר

השער שערי תשובה השלישי

העבים ותמנע הנשם. כן פנים נועמים ימנעו לשון הרע. כי בראות המניד את פני השומע והנם זועפים. יהדל קול המון נשם דבריו. אבל אם יראה כי השומע ישמע לו. ישתה כמים עורה. ולא יחשוך פיו משקרו. והיה כזה יום מהר. כי ישנה באולתו לספר תמיד לשון שקר. וישב לשונו אחר גשם כוביו. תחולל מלשון חלילה. וכן (במדבר 32) לא יחל דברו. לא יבמל. וכן (בראשית 4) אז החל לקרוא. אז נמנע:

ריג) יודך אמר שלמה המע"ה (משלי 31) לשון שקר ישנא דכיו. פירושו האיש העניו ודכא ושפל רוח. ישנא את לשון שקר. לא יאבה לו ולא ישמע אליו. כי העניו הפין ביקר הכריות וצר לו על בשתם וקלונם. ויז דכיו במקום ה"א השורש. כויז עניו. ויש מפרשים בעל לשון שקר ישנא מדכיו ומוכיהו. ולא יוסף להביא אליהם דבת בני אדם רעה. והנה הוזכרנו כמה שכתוב (שמות 23) לא תשא שבע שוא. שלא נאמין בלבנו ספור לשון הרע להחזיק כמחשבתנו כי הדברים אמת. להבנות בעינינו את מי שנאמרו עליו:

ריז) החלק השני המספר לשון הרע. וירחק בו מדבר שקר. ואל זה כווננו באמרם סת מספרי לשון הרע. אע"פ שאינם מן הדת של שקרים. והנה

אם יזכיר אדם לחבירו בינו לבין עצמו מעשה אבותיו הרעים. הנה הוא עובר על מה שכתוב בתורה (ויקרא 15) לא תגנו איש את עמיתו. באונאת דברים דבר הכתוב כמו שהקדמנו. ונאמר (יחזקאל 11) בן לא ישא בעון האב. ואם יכלימרו על מעשה אבותיו בפני אחרים. על זה אמרו רבותינו כי המלכין פני חבירו מן הוורדין לניהם ואינן עולין. ואם יספר ויודיע את תועבות אבותיו בפני בני אדם שלא בפניו להכאיף את ריחו. ולהבזותו בעיני בני עמו. על זה אמרו אשר כתבספר לשון הרע אין מקבלין פני השכינה. וכן אם היה בעל תשובה. והוא מספר עליו עונות ראשונים:

רטו) ודע כי אם יראה איש כי עבר חבירו על דבר תורה כסתר. והוא נלה על הטאותיו על שער בת רבים. אשם אשם על זה. כי אולי החוטא ההוא שב מדרכו הרעה. ויגנונו ברעיונו. ולב יודע מרת נפשו. ולא נכון לגלותם וזולתי לחכם צנוע. אשר לא יספר ליתר המון. רק הרחק ורחיק מהברתו. עד אשר יודע אליו כי שב מדרכו הרעה. ואם החוטא תלמיד חכם ואיש ירא חטא ראוי להשוב עליו כי באמת עשה תשובה. ואם יתקפו יצרו פעם אחת. נפשו מרה לו אדרי כן:

רטז) והמספר לשון הרע. שתיים הנה קוראותיו. הגזק והבושת אשר יגרום לחבירו. ובחירתו להיב ולהרשיע את חבירו ושמתו לאידם. ועל צד א' יגדל עון המספר לה"ר עד אמת. מן המספר ע"ד שקר. כי יאמין העם בספרו על חבירו דברים נכים. ויעלה כאשו לפניו. ויהיה לבו בעיניהם. אחר אשר נחם על רעתו ונסח לו מהטאותיו:

ריז) ואמר שלמה המע"ה (משלי 17) אוילים ילין אשם ובין ישרים רצון. לב יודע מרת נפשו ובשמחתו לא יתערב זר. פי' האויל ילין חובה. כי יחפש מומי בני אדם ואשמתם ויתן בהם דופי. ולא ידבר לעולם בשבחה ודבר טוב הנמצא בהם. והמשל על זה כי הזכוכים לעולם באו ונחו כולם על מקומות הלכלוך. ואמר אוילים ילין לשון יחיד על כל אחד ואחד מן האוילים. כמו (בראשית 22) בנות צעדה עלי שור. ואמרו רבותינו כל הפסול פוסל ואינו מדבר בשבחו של עולם. ודרכו לפסול בני אדם במומו. ובין ישרים רצון. כי דרך הישרים לכסות על כל פשעים ולשבח האדם כי נמצא בו דבר טוב. וזכרו במוסר. כי אדם אחד והכם עברו על הנבזה. אמר האדם כמה מוסרת נבלה זו. אמר החכם כמה לבנים שניה. ואמר אדרי זה לב יודע מרת נפשו. וכל החכם יודע כי לא

השער שערי תשובה השלישי לד

הביא שלמה בתוך המוסרים הנכבדים דברים אין בהם סועיל. אבל בא הענין על דבר הפסוק הראשון. להגיד רעת האויל המליץ אשם. כי יתכן שזוהמא שב מדרכו. ונפשו סרה לו. ואין יודע מרת נפש האדם ולא שמחתו וזולתו. והוא נשוא עון. כי עקרי התשובה לפי מרירות הלב. על כן יחמא ואשם האויל המוכיר עונו :

ריח) ועריך לדעת כי עונש האויל המליץ אשם איננו זולתי כי יתן דופי באיש ירא חמא אשר יתקפו יצרו ויעבור ואשם. כי מנהגו ודרכו להתחרט על חמאיו. וכ"ש

אם נודע הדבר כי חזר בתשובה. אבל האיש אשר תדע וכזנת את דרכו כי אין פחד אלהים לנגד עיניו. ותמיד יתיצב על דרך לא טוב. מצוה לספר בגנותו ולגלות על חמאיו. ולהביאיש בעלי עבירות בעיני בני אדם. ולמען תנעל נפש השומעים את המעשים הרעים. ונאמר (משלי כ) תועבת צדיקים איש עול. ונאמר (שם ה) יראת ה' שנאת רע. ואמרו רשע בן צדיק מותר לקרותו רשע בן רשע. צדיק בן רשע מותר לקרותו צדיק בן צדיק. והנה כי תראה אדם אשר ידבר דבר או יעשה מעשה. ויש לשפוט דברו ומעשהו לצד חובה ולצד חזכות. אם האיש ההוא ירא אלהים. נתייבט לדון אותו לכף זכות על דרך אמת. גם כי יהיה הדבר קרוב ונוטה יותר אצל הדעת לכף חובה. ואם הוא מן הבינונים אשר יזהרו מן החמא ופעמים יכשלו בו. יש עליך להטות הספק ולהכריעו לכף חזכות. כמו שאר"ל הדן את חבירו לכף זכות המקום ידינהו לכף זכות. והוא מצות עשה מן התורה. שנאמר (ויקרא י) בצדק תשפוט עמיתך. ואם הדבר נוטה לכף חובה יהיה הדבר אצלך כמו ספק. ואל תכריעהו לכף חובה. ואם האיש ההוא רוב מעשיו לרוע או בחנתו כי אין יראת אלהים בלבו. תכריע מעשיו ודבריו לכף חובה. שנאמר משכיל צדיק לבית רשע מסלף רשע לרע. וכבר הקדמנו לך פירושו :

ריח) ואמר שלמה המע"ה (משלי כד) אל תהי עד הנם ברעך והפתית בשפתך. אל תאמר כאשר עשה לי בן אעשה לו איש כפעלו. פי לא הוצרך להזהיר לאמר

אל תהי עד שקך אבל אמר אל תהי עד הנם. כי אם נוקש רעך בחמא אל תעיד עליו ואל תגלה על חמאו הנם ללא תוכחת. כי האמנם אם גזל האדם או עשק את עמיתו חייב להעיד על זה כדי שישביח הגולה אשר גזל. על פי שנים עדים. ואם אין שם זולתי עד אחר. שבועה תהיה בין שניהם. אבל אם ראה כי נכשל חבירו בדבר ערוה או באחת מן העבירות אין ראוי שיעיד על זה הנם ר"ל ללא תוכחת. גם כי יש אתו עד שני להקים דבר. ואם החומא ירא חמא ראוי לו לדבר על לבו. כי באמת עשה תשובה. גם [כי] ראוי שיירא לנפשו ויאמר בלבו. אחרי כי האיש ירא שמים. ואולי זכונתו מרובין מעונותיו.

ואמרו רבותינו כי האיש אשר זכונתו מרובים מעונותיו הנה הוא מעדת צדיקים. אמנם אם החומא הוא מן האוילים אשר משפטם לשנות באולתם. טוב כי יגידו אל השופטים ליסרו להפרישו מן האיסור. אבל אם הוא עד אחד. לא טוב היות האדם לבדו מעיד על חבירו. כי עדותו הנם. לפי שאין סומכין עליו. שנאמר (דברים י) לא יקום עד אחד באיש לכל עון ולכל חמאת. לכן מוציא שם רע יחשב. ומלת והפתית בשקל הכבד. ר"ל כי בשפתך אתה טוחן פניו [מלשון פתות אותה פתים] בגלותך מסתר עונו. ואמר אחרי כן אל תאמר כאשר עשה לי בן אעשה לו. כי אם גלה על חמאיך. לא תקום ולא תמוד לעשות לו כאשר עשה לך. [וזה מוסר נכבד ומעיקרי היראה]. ואם החומא איש אשר איננו ירא מלפני האלהים. כמו הפורק מעליו עול מלכות שמים. ואינו נזהר מעבירה אחת אשר כל שער עמו יודע כי היא עבירה. מותר להכלימו ולספר בגנותו. כך אמרו רבותינו (ויקרא כ) אל תונו איש את עמיתו. עם שאתך בתורה ובמצות אל תונו בדברים. ואשר

לא שת לבו אל דבר ה' מותר להכלימו במעלליו ולהודיע תועבותיו ולשפוך בוז עליו. ועוד אמרו ספרסמין את החנפים מפני הלול השם. אבל אם נכשל בחטא על דרך סקה. ורוב חמים דרכו להשתמר מעונו. אין לנלות על הטאו כאשר ביארנו. ויתכן לפרש אל תהי עד חנם ברעך. להעיד עליו על עבירות אשר גם אתה חלית בהם כמוהו. על כן יקרא רעהו. ויורה על זה אומרו אחדי כן אל תאמר כאשר עשה לי כן אעשה לו. כי אע"פ שהיא מצוה לפרסם את החטאים בנפשותם ואת החנפים. אבל החוטא. אם לאיש כמוהו רשעו זלכן אדם חטאותיו. אין לפרסמו. כי אין כונתו בנלותו מסתריו לטובה. כי אם לשמוח לאיד. והשנית כי איך בוש לא יבוש להזכיר על זולתו דופי המעשים ההם והוא אוחז בהם. ונאמר (ישע' א) ופקדתי את דמי יודעאל על בית יהוא. הנה כי אע"פ שעשה מצוה בהכריתו בית אחאב. נשא עונו. כי גם הוא היה רב פשע:

רכ) ואמרן רבותינו כי המעיד יחידי על חברו בדבר עבירה מלקין אותו סכת מרדות אך יוכל לנלות הדבר בהצנע לדבו ולאיש סודו. אם ידע כי יאמינו דבריו מדברי

שני עדים. ואם יש עד שני עמו ישמעו השופטים דבריהם לומר החוטא בהצנע ולא ליכינו פניו ברבים. כמו שנאמר (ויקרא יט) הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא:

רכא) ודע כי בדברים שבין אדם לחברו כמו גזל ועושק ונוק וצער ובולשת ואונאת דברים יכול לספר הדברים לבני אדם. גם היחיד אשר יראה נייד כדי לעזור לאשר אשם.

לו ולקנא לאמת. והנה אמרה התורה שיעיד עד אחד בכ"ד על תביעת ממון לחייב את היתבע שבועה. אמנם יש עליו להוכיח את האיש תחלה:

רכב) החלק הג' דייקן רכיל. והזהרנו על זה מן התורה שנאמר (ט) לא תלך רכיל בעטך וגם זה נקרא לשון הרע. והוא בכלל כת מספרי לשון הרע

כמו שאזכור רז"ל על דואג האדומי שהיה בעל לשון הרע כי הניד לשאול ויאמר לו בא דוד אל בית אהימלך. ונוק הרכילות חלל לספור כי אין מספר כי הוא מרבה שנאה בעולם ומכשיל את בני אדם לעבור על מה שכתוב בתורה (ט) לא תשנא את אחיך בלבבך. והנה העולם קיים על השלום ומפני השנאה נמוגים ארץ וכל יושביה כאשר הקדמנו. ופעמים רבות יתן הרכיל הרב ביד הבירו להרוג את רעהו כמו שכתוב (יחזקאל כ) אנשי רכיל היו בך למען שפך דם. ונאמר (ישע' ו) כולם סרי סוררים הולכי רכיל נחשת וברזל כולם משהיתים המה. וקראו רבותינו את הרכילות לשון שלישי מפני שהוא הורג שלשה. האומרו והמקבלו ומי שנאמר עליו. כמו שידעת מענין דואג שנמרד בסכת הרכילות. ונחרנו הכתנים. ונענש שאול אשר שקבל את הרכילות:

רכג) וארז"ל על ענין הרכילות. אע"פ שאסור לקבלו ולשנוא את חברו בגללו. אבל אל יהי בו לדבר אך את נפשו ישמור ויהיש לדברים. ואמרו ז"ל דורו של

שואל היו בהם דילטורין כמו דואג והזופים ועל ידי כן היו יורדין למלחמה ונופלים. דורו של אחאב לא היו בהם דילטורין כמו שידעת מענין הנביאים שהיו מתחבאים מפני איזבל כמו שכתוב (מ"א יח) אני נותרתי נביא לה' לבדי. ועוכדיה החביא מטה מאה נביאים ולא נלה אדם כי יש נביא בישראל זולתי אליהו. ועיכ' היו יורדין למלחמה ונוצחין אע"פ שהיה אחאב עובד עבודה כוכבים:

רכד) והמסכתך אחים ואוהבים ומביא שנאה ביניהם קשה מכל חלקי לשון הרע. שנאי (מש"י) ומשלה מדנים בין אחים. ואמרו רבותינו כי השביעית (ר"ל

מדת משלה מדנים ונ"ה היא המדה השביעית מטה שאמר למעלה שש הנה שנא ה' ושבע תועבת נפשו) קשה מכולן כאשר הקדמנו לך בשערי יראת המא:

רכה) וקייב האדם להסתיר הסוד אשר יגלה אצלו חברו דרך סתר אע"פ שאין בגלוי הסוד

השער שיערי תשובה השלישי לה

ההוא ענין רכילות . כי יש בגלוי הסוד נזק לבעליו וסבה להפר מחשבתו כמו שנאמר (שם יב) הפר מחשבות באין סוד . והשנית כי מגלה הסוד אך יצא מדרך הצניעות והנה הוא מעביר על דעת בעל הסוד . ואמר שלמה המע"ה מגלה סוד הולך רכיל . ר"ל אם תראה איש שאיננו מושל ברוחו לשמור לשונו מגלוי הסוד אע"פ שאין במחשוק הסוד ההוא ענין רכילות בין אדם לחברו . תביאנה המדה הזאת להיות הולך רכיל שהוא פארבע בתות הרעות אחרי אשר אין שפתיו ברשותו לשמרון . עוד אמר (שם יא) הולך רכיל מגלה סוד . ר"ל אל תפקיד סודך למי שהולך רכיל . כי אחדי אשר איננו שומר שפתיו מן הרכילות אל תבטח עליו בהסתר סודך אע"פ שמסרת דבריך בידו דרך סוד וסתר . והזוהרנו מן התורה שלא לקבל לשון הרע שנאמר (שמות כג) לא תשא שמע שוא . ונאמר (בבלי כג) מושל מקשיב על דבר שקר כל משרתיו רשעים . ופירשו ר"ל כאשר המושל מקבל לשון הרע ודברי רכילות יעשו משרתיו רשעים והולכי רכיל למצוא הן בעיני אדוניהם . והנה לאלה שלשה החלקים אשר זכרנו בווננו בזכרם זל כת מספרי לשון הרע

(כז) החלק הר' **אבק** לשון הרע . אמרו רבותינו רוב העולם נבשלים בגזל ומיעוטם בעריות וכולם באבק לשון הרע . ואמרו כי ענין אבק לשון הרע כאשר יסבב האדם בדבריו שיספרו בני אדם לשון הרע . ואמרו לעולם אל יספר אדם במזבתו שר חבירו שמתוך טובתו בא לידי גנותו . והנה אנחנו צריכים לבאר המאמר הזה . כי ידוע הדבר כי מן המדות הנאות לספר בשבח החכמים והצדיקים כמו שנאמר (שם כה) וחקר כבודם כבוד . ואמרו על האוויל שאינו מדבר בשבחיו של עולם . אבל זאת תכונת הענין הזה כי אין לספר כמות האדם זולתי כד בכד . ר"ל כאשר ידבר איש אל רעהו ולא כקח עם ובמושב רבים . עד אשר יודע אליו כי אין במעמד ההוא שונא ומקנא לאיש אשר ידבר טוב עליו . ואם יחפוץ לשבח אדם אשר כבר הוחזק לבני עמו ונודע אשר הוא אדם כשר ולא תמצא בו רעה ואשמה . גם על פני שונא ומקנא יש לשבחיו כי לא יוכל לגנותו . ואם יגנהו ידעו הכל אשר פיו דבר שוא ותהי לשונו מוקש לנפשו :

(כח) עורך זכרו זל על ענין לשון הרע ואמרו הנה אם שאלה אשה משכנתה לחתות אש מיקוד . ותען ותאמר איה איפה גחלי אש כי אם בבית פלוני אשר תמיד יצלה בשר ויאכל . זה והדומה לו אבק לה"ר . ונאמר (שם כז) מברך רעהו בקול גדול כבוקר השכם קללה תחשב לו . ופי' רבותינו המקרא הזה על המשבח את חבירו בשבח הבא לידי הפסד . כענין האורה אשר יצא אל רחוב העיר ויקרא בקול גדול ויספר את אשר נמלו בעל הבית טובה כי טובה שבה והכין לאורה הבא אליו . ויהי בהשמע דבר האורה יתלקמו אנשים ריקים ויסרו אל בית בעל הבית . וחייב האדם לשמור פיו ולשונו שלא יהשך בדבריו ולא יתנו אותו כמספר לשון הרע . ואם יביא עצמו לידי החשך בזה . הנה השחית מסרו ויחשב לאיש הזה אבק לשון הרע :

(כט) ועתה השתונן בכליותיך לעמוד על עיקר הדבר הזה . הנה הקדמנו כי מותר לספר בגנות החוטא על חסם אשר בכפיו אם נודע הדבר כי לא עזב דרכו . כמו הגזל והחוטא . או המזיק והמציק . או המלבין פנים ומכאיש ומתפיר . והמספר לשון הרע ולא השיב את הגולה ולא שלם נזקו ולא בקש פני חבירו להעביר את עונו . ואמנם המטיבים דרכם דבר ידברו בראשונה את החוטא . אולי יוכלו הועיל בדרך תוכחה להשיבו מדרך הרעה . ואם מאן ימאן אז יודיעו לרבים את דרכיו ומעלליו . ועתה כאשר יחפש אדם על מעשה חברו על דבר אשר הזיד על רעהו . ויספר מעשהו לבני אדם ויגלה חובת החוטא ויגנה מעשהו מטענות רבות . הנה יחשך המספר בזה ויתן אותו כמספר לשון הרע . ויאמרו אמור . גם אם אמת היה הדבר היה ראוי לגלות און החוטא למוטר בתחלה .

השער השני תשובה השלישי

ועל דבר אשר לא קדם לו תוכחות יהשדנו שומעו לאמר . כי לא היה אומר כל אלה בפני חבירו וכי הוא מחניף לו . כענין שנאמר (הישג ד) אך איש אל ירב ואל יוכח איש . ונהנה לדבר באשמת העם אשר בהענותם ישמח ובקלונם יתכבד שלא בפניהם . ודומה לבעל לשון הרע . וכו דבק . מן האבק . ועוד יאמרו בני אדם אין הדברים כנים ומלכו הוא כדאם . ואם לא איפוא מדוע לא גלה על עונו בפניו ראשונה והעלים ממנו . על כן אמרו רבותינו כל דבר אשר יאמר בפני בעליו אין בו דרך לשון הרע . ר"ל כי אם הקדים לחבירו תוכחת מגולה על מעשהו ולא הקשיב על דבריו . אהרי כן יוכל להודיע לבני אדם אשמת האיש ודוע מוסרו . ולא יהשד כי הפוין לתת דופי בתברו . וכן אם המספר מוחזק לרבים כי לא ישא פני איש ואל אדם לא יכנה . ואת כל אשר יאמר שלא בפני חבירו . אותו ידבר בפניו ולא יגור מפני איש . והחזק ג"כ בתוך עמו אשר לא ידבר רק אמת . אין להשדו בדברו על אשמת אדם לחברו שלא בפניו . וכן זכרו בדבריהם ז"ל על הענין הזה ואמרו . א"ר יוסי מימי לא אמרתי דבר והזרתי לאהורי . ר"ל לא אמרתי דבר על אדם שלא בפניו וכבשתי אותי בהיותי בפניו . עוד אמרו כל דבר אשר יאמר בפני שלישי אין בו דרך לשון הרע . ר"ל אהרי כי כרבים היו עמו בעת אשר ספר הדברים . אכן נודע הדבר לחברו והנה זה כאלו אמר הדברים בפניו :

רכט) החלק ה' נבלות הפה . ארז"ל כל המנבל את פיו אפילו נגזר עליו גזר דין של שבעים שנה למובה נהפך עליו לרעה . ואמר ישעיה (ס"ט) על

כן על בחוריו לא ישמח ה' ואת יתומיו ואת אלמנותיו לא ירחם כי כלו הנפ ומרע וכל פה דובר נבלה בכל זאת לא שב אפו ועוד ידו נטויה . ובעבור זאת המנבל את פיו כבד עון ונתעב ונאלה . כי עזב והגיה הבושה והצניעות שהם המדות הידועות לזרע הקדש . והלך על שבילי עזות פנים שהיא מדת הנבלים הרעים . והשנית כי הלל את קדש ישראל שנאמר (דברים ד) ואמרו רק עם חכם ונכון הגוי הגדול הזה . וזה נהג על דרך הסכלים הנמאסים המרוחקים מדרך השכל שכלו יפה אף נעים . ועלה באשם ותעל צחנתם וכל חכם ונכון שקי ישקצם ותעב יתעבם . והנה הוא מחלל כלי השכל אשר הוא יקר מכד כלי המדה שנאמר (משלי כ) וכלי יקר שפתי דעת . והשומע דבר נבלות הפה ענשו גדול כי לא יאמם אנו ולא יבדל מתוך דברי נבלה . ועליו נאמר (שם כב) שוחה עמוקה פי ורות [זעום ה' יפול שם] : רל) ואמרו רבותינו לעולם אל יוציא אדם דבר מגונה מפיו שהרי עקם הכתוב שמנת אותיות ולא הוציא דבר מגונה מפיו שנאמר (בראשית ז) וסן הכהמה אשר

איננה טהורה . כי בעת הדין היתה כהמה הטמאה מותרת באכילה אך לא היתה טהורה לרבן . על כן נחשב לשון מגונה אם יגנה אדם הדברים אשר הם למאכל אדם . והנה חייב האדם להזהר שלא יוציא מפיו דבר מגונה . גם כי יביאנו הנחתו לשון מגונה להאריך דבריו ולהרחיב מאמרו . וזה כמו גזר להזהר מנבלות הפה שהוא מן העבירות החמורות . וגם נדר להזהר מספור לשון הרע ונתינת דופי כבירות . כמו שאמרו רז"ל על הרחקת הדבור אפילו בגנות כהמה טמאה לא דבר הכתוב . ואמרו רבותינו כי אחד מן הכהנים אמר לפני רבן יוחנן בן זכאי הגיע לחלקי מלחם הפנים כשיעוד זנב הלמאה ובדקו אחריו ומצאו בו שמץ פסול . ועוד אמרו רבותינו כי חייב האדם לבהור בדבריו לשון כבוד ולהניח לשון שאינו של כבוד גם כי איננה מגונה . בין בדברי התורה ובין בשיתת עסקי העולם . ובלבד שלא יאריך דבריו בעבור זה בדברו בדברי תורה . כי חייב האדם לשנות לתלמידיו בדרך קצרה . וענין לשון כבוד הוא דרך הדבור והשיחה אשר דרכו בה נקיי הדעת ומדברי צחות . והם שוקלים ומכירים אי זה לשון כבוד ואי זה תמורתו כמו שנאמר (איוב ט) ותבחר לשון ערומים ונאמר (שם יג) ודעת שפתי ברור מללו ונאמר (משלי י) כסף נבחר לשון צדיק :

השער **שערי תשובה** השלישי **לך**

ללא) החלק ה' נרנן . אמר שלמה המע"ה (משלי יח) דברי נרנן כמתלהמים והם ירדו חדרי בטן . פי' הנרנן הוא האיש אשר דרכו וחוקו להתאונן ולהתרעם וימצא (תנועות) [תנואות] על חברו תמיד על מעשיו ועל דבריו . ואע"פ שחברו בתומו פתהלך עמו ולא זד עליו בדבר . וידון כל דבר להוכיח ולא לזכות וכל שגגה ישים לזדון . והנה יתן עצמו כמו עשוק והלום וכאלו כבד חטאת חברו עליו . והוא המכה וההולם כי דבריו יורדים חדרי בטן . כי מי שילין תלונות על חברו כאשר לא נגעו וכאשר עשה עמו רק טוב זה מער מתחולל על הלב . והנה הוא כיורה זיקים יורדים חדרי בטן . מלת כמתלהמים [הפוכה] כמו מתלהמים [וכמו] שמלה שלמה מלשון (משלי כג) הלמוני בל ידעתי . וכאלו אמר דברי נרנן כמתלהם . ואמרו מתלהמים לשון רבים . כי נרנן כולל הנרנגים . כמו (ירמיה יא) ובשר קודש יעברו מעליך . (ישעיה סח) ויפרו ישע . עוד אמר שלמה המע"ה (משלי טו) ונרנן מפריד אלף . ר"ל כי יפריד מעליו אוהב ורוע כי לא יוכלון שאת חברתו . ואמרו רבותינו אל תרבה בתרעומות שלא תבא לידי חטא . ופעמים רבות הנרנן כפוי טובה גם יחשבה לרעה וישיב רעה תחת טובה . ונאמר (שם י) משיב רעה תחת טובה לא תמוש רעה מכיתו . ופעמים יחשוב על חסדי ה' כי הם לנפק ושלם . כענין שנאמר (דברים יא) ותרגנו באהליכם ותאמרו בשנאת ה' אותנו הוציאנו ונו . על כן התרחק מדרך הנרנגים כי נתיבותיהם עקשו להם . כל דורך בה לא ידע שלום . ולדון לבק זכות למד לשונך . והיה צדק אחד מתנדב:

השער הרביעי . בחלוקי הכפרה .

א) כדרך שיש לנוף חלי ומדה כן יש לנפש . ומדוה הנפש וחליה מצותיה הרעות והחמאיה . ובשוב רשע מדרכו הרעה ירפא השי חלי הנפש החוטאת . כמו שנאמר (תהלים מא) ה' חנני רפאה נפשי כי חטאתי לך ונאמר (ישעיה ו) ושב ורפא לו . ועל דרך שימצא פעמים בתחלואי הנוף שהקל החלי מעליו ועלתה ארוכת רוב המדוה . ועוד לא ינקה הנוף ממנו זולתי במשתה המשקה המרים . ועוד שיסבול הצער בעניי נפשו מכל מאכל תאוה . כן יש נפש חולה מעון רב . ואע"פ שנרפא רוב החולי וסר מרבית חלקי העונש אחרי התשובה ושב השי מחרון אפו . לא תנקה הנפש עינה מן החולי ולא רצצה עונה . עד אשר יוסר החוטא ביסורים והוכה במכאוב ותקראנה אותו רעות וצרות כענין שנאמר (בראשית ד) גדול עוני מנשוא הן גרשת אותי היום מעל פני האדמה ומפניך אסתר והייתי נע ונד בארץ והיה כל מוצאי ידגני . ועל ידי התשובה נמלה רוב עונו וסר עיקר העונש ונמלט מן המות . כמו שנאמר (שם) וישם ה' לקן אות לבלתי הכות אותו כל מוצאו . ונשאר עליו עונש הנלות כמו שנאמר (שם) וישב בארץ נוד קרמת עדן . ואמרו רז"ל כי עונש המלטול גם הוא הקל מעליו אחרי התשובה . כי לפני זה נכפלה עליו גזרת המלטול . שנאמר (שם) והייתי נע ונד בארץ . הנה הזכיר המלטול בכפל הלשון ואחרי התשובה נאמר (שם) וישב בארץ נוד :

ב) והענין הזה התברר עוד ממה שכתוב בתורה (ויקרא ד) ואם נפש אחת תחטא בשגגה מעם הארץ בעשותה אחת ממצות ה' אשר לא תעשינה ואשם או הודע אליו חטאתו אשר חטא ונו' . ואמרו רז"ל כי החטאת תבא על השגגה בדבר שהייבך על זדונו סרת . ומפני עון הכרת כי רב הוא לא תשלם כפרת החוטא בו גם השגגה עד שיביא חטאת ואע"פ שהתודה על חטאו . כי מבלתי הידיו והתשובה לא יתכפר עונו בקרבן החטאת . שנאמר (משלי כא) זבח רשעים תועבה . ואחרי הידיו והקרבן יכופר עונו כמו שנאמר (ויקרא ד) וכפר עליו הכתן ונמלה לו . והתכוונן מזה אם השונג בלתי טהור הוא אחרי התשובה עד שיביא קרבן מה עז עונש המויד . אכן יתכפר עונו ביסורן כמו שנאמר